

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»**

ЧУЧМАН Василь Мар'янович

УДК 78.087.68.071.2(477.83/.86)"19"Є.Вахняк(092)

**ТВОРЧА СПАДЩИНА ЄВГЕНА ВАХНЯКА
В ХОРОВІЙ ТРАДИЦІЇ ГАЛИЧИНИ**

Спеціальність 26.00.01 – теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Івано-Франківськ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі виконавського мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв ДНВЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
КОЗАРЕНКО Олександр Володимирович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри філософії мистецтв

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
БЕРМЕС Ірина Лаврентіївна,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри методики музичного виховання
і диригування

кандидат мистецтвознавства, доцент
ПИСЬМЕННА Оксана Богданівна,
Львівська національна музична академія
імені М. В. Лисенка,
професор кафедри теорії музики, завідувач кафедри

Захист відбудеться «7» жовтня 2019 року о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 20.051.08 ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Т. Шевченка, 79.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» за адресою: 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Т. Шевченка, 79.

Автореферат розіслано «5» вересня 2019 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства

О. Д. Чуйко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасне культурознавство є наукою «з людським обличчям», уособленим (персоніфікованим) знанням, тому одним із пріоритетних напрямів досліджень є осмислення життєтворчості видатних діячів української культури. Важливою передумовою для об'єктивного висвітлення феномена постави творчої особистості є осмислення соціокультурних контекстів, а також специфічних закономірностей еволюції культурно-мистецьких традицій, які репрезентує митець. Багатоаспектне наукове опрацювання творчої спадщини відомого українського диригента, педагога і композитора Євгена Дмитровича Вахняка (1912–1998) дозволяє належним чином оцінити його внесок у розвиток хорової культури України.

Євген Вахняк символізує собою цілу епоху в історії хорового мистецтва Львова, Галичини, а відтак, України. У спогадах сучасників він постає як аристократ духу, інтелігент з величезним почуттям обов'язку, титанічною працездатністю, енциклопедичними знаннями та багатством інтересів у різних галузях мистецтва і науки. Його творча особистість формувалася на тлі національно-визвольних змагань початку ХХ ст. у середовищі священничої родини, згодом – в стінах Коломийської гімназії, в академічних колах Люблінського католицького університету, Львівської Богословської академії, Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, у співочій атмосфері новоствореної капели «Трембіта». Учень М. Колесси, Є. Вахняк став одним із найяскравіших представників львівської диригентської школи, палким продовжувачем хорових традицій Галичини.

Професійну диригентсько-виконавську діяльність Є. Вахняк розпочав у капелі «Трембіта» і продовжив з хором оперної студії та студентським хором Львівської державної консерваторії ім. М. В. Лисенка, міжвузівським чоловічим хором «Гомін». Найвищі мистецькі здобутки диригента пов'язані з хоровою капелою Львівського Будинку культури працівників зв'язку, якою він керував понад п'ятдесят років.

Під впливом творчої особистості Є. Вахняка отримало професійний вишкіл декілька поколінь диригентів, сформувалася виконавська манера багатьох хорових колективів, що дає підстави трактувати диригентсько-педагогічну діяльність митця як індивідуальну диригентську школу.

У дисертації наголошено, що життєтворчість Є. Вахняка базувалася на світоглядних принципах християнської релігії, а також на суспільно-етичних і художньо-естетичних засадах галицької хорової традиції, першочергова цінність якої полягає в тому, що вона стала основою і, водночас,

дієвим інструментом розвитку хорової культури краю як невід'ємної складової загальнонаціонального культурного континууму. Акумуляовані в ній ідеологічні та методологічні імперативи сприяють збереженню, розвитку і наступності у поколіннях низки духовно-мистецьких орієнтирів і національно-ментальних ознак. Цей аспект дослідження є особливо актуальним сьогодні, коли наше суспільство, прагнучи відродити природний фундамент свого розвитку, намагаючись подолати тяжкі наслідки багатолітнього панування викривленої системи цінностей тоталітарного минулого, постає перед новими, не менш серйозними викликами.

Дотеперішня відсутність наукових досліджень, присвячених Є. Вахнякові, об'єктивна потреба вивчення творчої спадщини митця та осмислення його внеску в розвиток української хорової культури визначає **актуальність** дисертаційної роботи.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі виконавського мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв ДНУВЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» згідно плану роботи кафедри і відповідає темі науково-дослідної роботи (Державний реєстраційний № 0106U008758) «Проблеми координації українського і світового досвіду виконавського мистецтва: національно-регіональна специфіка» (2017–2021). Тему дисертації затверджено 29 грудня 2015 р. (протокол № 12) і уточнено 26 лютого 2019 р. (протокол № 2) Вченою радою ДНУВЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Метою дослідження є комплексне висвітлення творчої спадщини Є. Вахняка в контексті галицької хорової традиції.

Поставлена мета передбачає виконання наступних **завдань**:

- виявити та окреслити характерні ознаки феномена галицької хорової традиції;
- укласти детальний науковий життєпис Є. Вахняка, здійснити періодизацію його життєтворчості;
- провести типологічний аналіз творчої особистості митця;
- окреслити концептуальні засади диригентської школи Є. Вахняка та представити їх в регіональному та загальнонаціональному контекстах;
- проаналізувати композиторську творчість митця;
- осмислити значення творчої спадщини Є. Вахняка для розвитку хорової культури України ХХ ст.

Об'єктом дослідження виступає хорова культура України.

Предметом дослідження є творча спадщина Є. Вахняка.

Хронологічні межі дослідження життєтворчості Є. Вахняка визначені роками життя митця (1912–1998). У першій частині дисертації, присвяченій висвітленню генези хорової традиції Галичини, часові рамки дослідження охоплюють період від XIII до XX ст.

Методи дослідження зорієнтовані на **принцип** історизму, зокрема на категорію культурної пам'яті. Також використано культурологічний, міждисциплінарний та аксіологічний **підходи**, які допомагають розкрити багатогранність творчої спадщини Є. Вахняка. Для виконання поставлених завдань і реалізації мети дослідження залучено такі **методи**: *дослідницько-пошуковий; джерелознавчий; критичного осмислення джерел; інтерв'ювання; системно-аналітичний; біографічний; історико-генетичний; феноменологічний; типологічного аналізу; музикознавчий; аудіовізуального аналізу; емпірично-аналітичний; компаративний; культурологічний.*

Джерельну базу дослідження складають три групи джерел:

- історичні, краєзнавчі та мистецтвознавчі праці та розвідки, присвячені культурно-мистецькому життю західноукраїнських земель;
 - наукові дослідження історії, теорії та практики музичного виконавства, типології творчості, а також деякі праці з філософії, психології, соціології, соціоніки;
 - архівні матеріали, документи музейних фондів, монографії, мемуаристика, пресові публікації, фото-, аудіо-, відеодокументи, стенограми інтерв'ю та інші джерела, які висвітлюють життя і творчість Є. Вахняка.
- Низку джерел цієї групи введено у науковий обіг вперше.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому:

вперше:

- виокремлено культурний феномен галицької хорової традиції, простежено його генезу, виявлено специфічні ознаки та особливості;
- системно і комплексно опрацьовано життєтворчість Є. Вахняка;
- окреслено концептуальні засади диригентської школи Є. Вахняка в контексті регіональних та загальнонаціональних традицій;

уточнено:

- зміст понять «хорова традиція», «диригентська школа»;

набуло подальшого розвитку:

- знання про львівську диригентську школу та вплив її окремих представників на розвиток музичної культури України.

Особистий внесок здобувача. У дисертації комплексно опрацьовано, систематизовано і введено в науковий обіг архівні матеріали, пресові публікації, літературні джерела, присвячені життю і творчості Є. Вахняка,

а також укладено науковий життєпис, нотографію музичних творів, здійснено періодизацію життєтворчості, багатоаспектно проаналізовано творчу спадщину митця. Дисертація є самостійною науковою працею. Всі публікації здобувача одноосібні.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у можливості їх подальшого застосування у наукових розвідках культурологічного та мистецтвознавчого спрямування. Матеріали, напрацювання й висновки цієї дисертації покликані збагатити фактологічну та методологічну базу сучасного українського хорознавства і можуть бути використані для подальших наукових досліджень історії хорової культури, враховані при розробці підручників, методичних посібників, лекційних курсів з історії українського хорового мистецтва, диригентського та хорового виконавства. Багатоаспектний аналіз мистецького доробку Є. Вахняки сприятиме формуванню професійних пріоритетів сучасних диригентів-практиків, слугуватиме методичним матеріалом для диригентів-педагогів при викладанні предметів «диригування» та «практика роботи з хором».

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати дослідження впродовж 2014–2019 років оприлюднено у формі доповідей на *шести міжнародних наукових конференціях*: «Sacrum et profanum в культурі» (Львів, 2015), «Синергетична природа культури: наукова рефлексія над взаємодією Ероса та Етоса» (Львів, 2016), «Мистецька культура: історія, теорія, методологія» (Львів, 2016, 2017), «Трансформація музичної освіти і культури: традиція та сучасність» (Одеса, 2018), «Event-менеджмент та кітч в полікультурному просторі» (Львів, 2018); *на всеукраїнській науковій конференції* «Мистецька культура: історія, теорія, методологія» (Львів, 2018); *на XXIX науковій сесії Музикознавчої комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка* (Львів, 2018); *на звітних наукових конференціях* Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019); *на щорічних звітних наукових конференціях* кафедр Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ, 2016, 2017, 2018).

Публікації. Основні результати роботи за темою дослідження висвітлено у дванадцятьох одноосібних публікаціях. П'ять статей опубліковано у спеціалізованих виданнях, рекомендованих МОН України, одна – у періодичному фаховому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз, три – в інших наукових виданнях, три публікації – у формі тез доповідей на наукових конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи – 203 сторінки, основний зміст – 180 сторінок, список використаних джерел – 260 позицій, окремий том додатків – 179 сторінок (список публікацій автора дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження; життєпис Є. Вахняка; список джерел до життєпису; нотографія музичних творів; стенограми інтерв'ю з учнями та хористами; описи та стенограми телепередач, присвячених або пов'язаних з творчістю диригента; три диски з фото, аудіо, та відео документами).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його об'єкт і предмет, джерельну, теоретичну і методологічну базу, сформульовано мету і завдання, окреслено хронологічні межі, зазначено зв'язок з науковими програмами, планами і темами, з'ясовано наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, подано відомості про особистий внесок автора, форми апробації, публікації, структуру та обсяг роботи.

Розділ 1. **Культурно-історичні основи хорової традиції Галичини**, присвячений дослідженню витоків та еволюції галицької хорової традиції.

У підрозділі 1.1. **Джерельна та методологічна база дослідження** здійснено аналіз наукових праць і розвідок з культурології, мистецтвознавства, історії, філософії, психології, соціології, соціоніки, а також інформаційних джерел фактологічного характеру, які висвітлюють історіографію теми та порушують головні аспекти поставлених проблем. Огляд джерел і методів проведено за історико-культурологічним, музикознавчим, біографічним і текстологічним спрямуваннями.

Методологія дослідження базується на принципі історизму та категорії культурної пам'яті, яка формує ментальні ознаки, культурну ідентичність кожної етнічної та суспільної спільноти. Такий підхід широко застосовується сучасними дослідниками (О. Бенч, І. Бермес, Л. Корній і Б. Сютою, Т. Мазепою, Н. Синкевич та ін.), оскільки дозволяє не лише виявити витoki багатьох феноменів культурного буття, а й осмислити їхню глибинну суть і взаємозв'язок з соціокультурними та націєтворчими процесами.

Для виконання поставлених завдань використано такі **методи**: *дослідницько-пошуковий* – для пошуку джерел, які стосуються об'єкта та предмета дослідження; *джерелознавчий* – для аналітичного опрацювання архівних

документів, літератури, пресових публікацій; *метод критичного осмислення джерел* використано паралельно з *джерелознавчим* для роботи з матеріалами радянського періоду, особливо з пресовими публікаціями тієї доби; *інтерв'ювання* – для отримання інформації про Є. Вахняка від його учнів та хористів; *системно-аналітичний* – для систематизації, адаптації й осмислення інформації, отриманої з різних джерел, для виведення узагальнюючих висновків; *біографічний* – для укладення наукового життєпису Є. Вахняка та періодизації його життєтворчості; *історико-генетичний* – для виявлення генези галицької хорової традиції, простеження спадковості регіональних, національних та європейських традицій в творчості Є. Вахняка; *феноменологічний* – для виокремлення та цілісного осмислення феноменів галицької хорової традиції, життєтворчості Є. Вахняка та його диригентської школи; *метод типологічного аналізу* – для виявлення типологічних особливостей творчої особистості Є. Вахняка як музиканта-інтерпретатора, диригента-організатора та педагога; *музикознавчий* – для аналізу авторських партитур митця; *метод аудіовізуального аналізу* – для характеристики звучання хорових колективів Є. Вахняка, аналізу його мануальної техніки, диригентсько-виконавського стилю; *емпірично-аналітичний та компаративний методи* – для характеристики функціональних компонентів диригентської школи Є. Вахняка та їх співставлення з доробком інших шкіл; *культурологічний* – для виявлення ступеня впливу творчості Є. Вахняка на наступні покоління українських диригентів та осмислення внеску митця в розвиток хорової культури України.

Основними концептуальними орієнтирами дослідження стали положення концепції хорової культури, запропонованої А. Лашенком, зокрема трактування останньої як складної багаторівневої системи взаємодії суспільних, художньо-творчих і виконавських сил, в якій простежується функціональний взаємозв'язок цілей, засобів і результатів діяльності, а також деякі напрацювання вченого щодо хорових шкіл, хорового репертуару, виконавської інтерпретації, вокально-хорової техніки, організаційно-управлінських аспектів хорової справи.

Для дослідження витоків та еволюції хорової традиції Галичини залучено масив різнопланових джерел – від фундаментальних наукових праць, монографій і розвідок, до публікацій в періодичних виданнях і мемуаристики.

Теоретичну основу роботи склали:

- наукові праці та розвідки з історії української музичної культури (М. Антоновича, В. Витвицького, Я. Горака, М. Загайкевич, Г. Карась,

Л. Кияновської, Б. Кіндратюка, О. Козаренка, Л. Корній, Б. Кудрика, З. Лиська, С. Людкевича, Л. Мазепи, Т. Мазепи, П. Маценка, Ю. Медведика, С. Павлишин, Ф. Стешка, Б. Сюті, Л. Ханик, М. Черепанина, З. Штундер, Ю. Ясіновського та інших);

- дослідження в галузі теорії, історії та практики диригентсько-хорового мистецтва (Ю. Балуха, О. Бенч, І. Бермес, Н. Белік-Золотарьової, М. Бурбана, Є. Вахняка, М. Головащенко, П. Горохова і Д. Загрецького, Я. Гояна, О. Драгана, О. Драгомирецької, Р. Дудик Ж. Зваричук, Г. Карась, Т. Кметюка, М. Колесси, О. Кошиця, А. Лашенка, О. Майчика, Л. Мороз, Е. Нідецької, О. Перунова, О. Письменної, К. Пігрова, Ю. Пучко-Колесник, Р. Римар, В. Рожка, Н. Самогос-Баєрле, С. Сапруна, Н. Синкевич, Р. Сов'яка, С. Стельмашука, М. Ферендович, І. Чупашка, І. Шатової, С. Шнерха, В. Шніцар та ін.);

- праці та розвідки, присвячені проблематиці індивідуального виконавського стилю, психології й типології музично-виконавської творчості та інтерпретації (Г. Деханта, О. Драгана, Г. Єржемського, О. Катрич, О. Майчика, В. Рожка);

- наукові праці та довідкова література з суміжних галузей гуманітарних знань, в яких висвітлюється проблематика життєтворчості (Н. Богданової, В. Вандишевої, Л. Сохань), типології особистості (А. Аугустина-вічюте, В. Гуленка, І. Онуфрієнка, К. Г. Юнга);

- дослідження і розвідки, присвячені питанню співвідношення категорій *традиція – школа – культура* (О. Бенч, Н. Белік-Золотарьової, С. Грици, Ж. Дедусенко, Н. Кашкадамової і Л. Садової, С. Кучеренка, А. Лашенка, А. Мартинюка, Т. Мартинюк, І. Шатової).

Значний об'єм інформації про суспільне та культурно-мистецьке життя Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. містять історико-мемуарні збірники (альманахи) Наукового Товариства імені Т. Шевченка за кордоном, які складають багатотомну (більше сорока томів) серію «Український архів», а також тогочасні періодичні видання.

Джерельною базою дослідження життєтворчості Є. Вахняка стали документи архівних і музейних фондів, пресові публікації, відомості про диригента та його мистецьке оточення, що містяться в друкованих працях Ю. Балуха, М. Бурбана, Є. Вахняка, І. Гамкала, С. Гелея, З. Демцюха, М. Кочержук, В. Лиги, Я. Михальчишина, В. Рожка, С. Стельмашука, М. Телюка, М. Тимофіїва, Є. Цегельського, І. Чупашка, З. Штундер та ін., а також інформація, отримана здобувачем методом інтерв'ювання від В. Головка, З. Демцюха, Б. Дерев'янка, Т. Микитки.

Залучений обсяг джерел та методів дослідження дозволив виконати всі поставлені завдання, а також намітити перспективні вектори подальших наукових пошуків.

У підрозділі 1.2. **Генеza хорової традиції Галичини** досліджено витоки та еволюцію галицької хорової традиції, виявлено її характерні особливості та основні фактори, що впливали на їх формування.

Хорова традиція – це сукупність ідейних засад, стилістичних особливостей і практично-методичних надбань у сфері хорової творчості, що історично склалися в певному просторі-середовищі та передаються з покоління в покоління. Забезпечуючи закон спадкоємності, хорова традиція виступає основою розвитку хорової культури.

Витоки галицької хорової традиції виявляють її історичний взаємозв'язок з київською традицією. В умовах багатоголової бездержавності хоровий спів був найдоступнішим жанром музичної творчості, який дозволяв залучати до культурної діяльності значну частину українського соціуму й, завдяки цьому, зберігати його національну ідентичність. Хорова традиція виступає своєрідним «накопичувачем» творчого досвіду в сфері хорової творчості, набутого й адаптованого попередніми поколіннями. В силу географічного і культурно-історичного факторів, на формування галицької хорової традиції впливало багато внутрішніх і зовнішніх, музичних і «немузичних» чинників, які, в залежності від нагальності мистецьких потреб у певному історичному моменті та ступеня спорідненості новації з глибинними засадами традиції, сприймалися або не сприймалися, засвоювалися або не засвоювалися в хоровій практиці.

Значний слід у формуванні й розвитку хорової традиції Галичини залишили як окремі особистості, так і колективні суб'єкти хорової творчості. Її творили сучасники «словутного співця Митуси», співці Скиту Манявського, укладачі «Ірмолоїв» і «Богогласників», відомі й невідомі автори партесного багатоголосся і кантів, співаки і регенти хорів братських шкіл, Святоюрської капели, Львівської духовної семінарії та Ставропігії, діячі «перемиської школи», культурно-просвітницьких товариств, хористи і диригенти «Львівського Бояна» та багато інших. Важливу роль у цих процесах відіграли: І. Снігурський, М. Вербицький, І. Лаврівський, М. Лисенко, А. Вахнянин, О. Нижанківський, С. Людкевич, М. Колесса, Д. Котко, С. Сапрун та багато інших. У ХХ ст. до цієї когорти долучився також Є. Вахняк. Йому судилося продовжувати й розвивати сформований століттями багаж ідей та практичного досвіду, змагаючись із багатьма викликами й перепонами, породженими реаліями непростой історичної доби.

В *ідейних засадах* галицької хорової традиції добрий хор асоціюється зі зразковою моделлю функціонування суспільства, від найменших спільнот до велетенського державного організму. Хор є мірилом дисциплінованості та «різьбарем характерів». Сумлінне виконання свого завдання, підпорядкування волі диригента, з одного боку, а з другого – впевненість у собі та усвідомлення важливості своєї ролі в загальній справі, ушляхетнює характер людини. Завдання диригента як лідера полягає не лише в забезпеченні належного виконавського рівня хору, а й у підвищенні індивідуальної майстерності хористів, у їх вихованні.

Стилістичні особливості галицької хорової традиції виявляють стійку опору на національний фольклор і християнську літургійну традицію східного обряду, а також сталий взаємозв'язок цих двох первнів. Звідси тенденція до символічної сакралізації світських музичних творів патріотичного змісту. Особливістю галицької хорової традиції є її відносна відкритість до зовнішніх впливів, але їх адаптація можлива лише на основі відповідності до національних ментальних та художньо-естетичних засад хорової творчості.

Практично-методичні надбання галицької хорової традиції базовані на демократичності засад функціонування хорового колективу, які проявляються у взаємодії диригентів і хористів в атмосфері взаємоповаги і партнерства. За традицією, що склалася ще в добу Ренесансу, керівник хорового колективу був одночасно співаком, вчителем, диригентом, композитором. Навіть у ХХ ст. зустрічаємо чимало прикладів таких «універсальних» особистостей ренесансного типу (А. Вахнянин, О. Нижанківський, С. Людкевич, Є. Вахняк та ін.).

Темброво-динамічне трактувалася хорової звучності оперте на «голосовий еталон» співу, зорієнтований на природні вокальні здібності українців і здобутки школи італійського *bel canto*. В хорах культивується виключно академічна манера співу або, зважаючи на недостатні вміння та можливості, наближена до неї. Значний вплив на виконавську традицію Галичини в плані формування естетики хорової звучності та застосування засобів вокально-хорової техніки справили свого часу хори під керівництвом наддніпрянців (О. Кошиця, Д. Котка, Н. Городовенка та ін.).

Діяльність низки громадських організацій та освітніх інституцій, концертна активність провідних аматорських та перших професійних хорів в першій третині ХХ ст. приготували підґрунтя для поступової професіоналізації хорового виконавства Галичини. Педагогічна діяльність М. Колесси, скерована на систематичну фахову підготовку диригентів, спричинила

утворення львівської диригентської школи, наріжним каменем якої стала галицька хорова традиція.

Розділ 2. **Феномен життєтворчості Євгена Вахняка** присвячений біографічним, соціокультурним та типологічним аспектам творчої діяльності митця. Концептуалізацію феномена життєтворчості здійснено на основі праць Л. Сохань.

У підрозділі 2.1. **Життєтворчість Є. Вахняка: періодизація, соціокультурний ареал** основні етапи життєтворчості митця висвітлено на тлі соціокультурних середовищ, які значною мірою впливали на формування його особистості та парадигму творчої діяльності.

Роки дитинства (1912–1923). Основоположними факторами у формуванні особистості Є. Вахняка стали його вроджені індивідуальні здібності, які досить рано проявилися й отримали належний початковий розвиток в атмосфері інтелігентної священичої родини. За межами родинного кола цьому сприяли чинники природного та фольклорного середовища Прикарпаття, а також фактор історичного моменту – період національно-визвольних змагань.

У роки навчання в Коломийській гімназії (1923–1933) Є. Вахняк набув початкового досвіду співу в хорі та хормейстерської роботи. На формування його світогляду суттєво вплинули освітні, національно-патріотичні, культурно-мистецькі традиції Коломиї, а також безпосереднє спілкування з багатьма особистостями «ренесансного» типу.

Студентські роки (1933–1939). В сприятливому для всебічного розвитку особистості середовищі Львівської богословської академії Є. Вахняк отримав додатковий імпульс до поглиблення своєї музичної освіти. На світогляд юнака помітно вплинула мультикультурна панорама Львова міжвоєнного періоду. Всі ці фактори сприяли реалізації його заповітної мрії – здобути музичну освіту та стати професійним співаком. Є. Вахняк почав навчання у Вищому музичному інституті ім. М. Лисенка.

Період становлення диригента (1939–1949). Друга світова війна внесла корективи в творчі плани Є. Вахняка. Волею долі він став хормейстером. Однак природні вокальні здібності та набуті навички співу стали у нагоді й значною мірою спричинилися до формування його диригентсько-виконавського почерку. Тривала співпраця в середовищі капели «Грембіта» з представниками хорової культури Великої України, зокрема київської традиції (Д. Котком, П. Гончаровим, О. Сорокою, П. Муравським) дала можливість перейняти й творчо його переосмислити чималий багаж хормейстерського досвіду.

Початок самостійного творчого шляху (1949–1956). Після закінчення диригентського факультету Львівської консерваторії (клас М. Колесси) Є. Вахняк розпочав педагогічну діяльність у Львівському музично-педагогічному училищі. Він викладав хорові дисципліни, організував хори і керував ними. Основною творчою лабораторією Є. Вахняка був хор Будинку культури працівників зв'язку.

У період найвищого творчого злету (1956–1975) Є. Вахняк викладав у Львівській державній консерваторії ім. М. В. Лисенка, організував при консерваторії чоловічий хор «Гомін», керував хором оперної студії (1959–1962), студентським хором консерваторії (1962–1975), сягнув найвищих мистецьких здобутків з капелю працівників зв'язку.

У пізній період творчості (1975–1998) виконавська діяльність Є. Вахняка зосереджена на капелі зв'язківців, яку на початку 1980-х рр., спільним рішенням диригента і хористів названо «Боян». В середовищі капели митцеві вдалося створити свій індивідуально-особистісний простір життєдіяльності, реалізувати свою «життєву ауру особистості».

У підрозділі 2.2. **Типологічні виміри мистецької особистості Є. Вахняка** здійснено за трьома моделями класифікації музично-виконавської творчості та на основі здобутків соціоніки.

За типологією Г. Деханта, Є. Вахняк належав до диригентів другого типу, тобто до інтерпретаторів імпровізаційного плану, які враховують творчу ініціативу виконавців і надихаються ними. В концертній практиці такий підхід є передумовою створення неповторних інтерпретаторських шедеврів. Ретельно опрацьовуючи з хором текст і всі технічні елементи виконання, Є. Вахняк готував собі надійну основу для найважливішого завершального етапу – концертного виконання, під час якого й відбувалося остаточне оформлення варіанту інтерпретації твору.

В процесі концертного виступу Є. Вахняк проявляв себе як «диригент-вождь» і «диригент-партнер», а під час спілкування з хористами на репетиціях та поза ними йому були притаманні риси «диригента-ментора» і «диригента-батька» (за типологією В. Рожка).

Для «орфічного» типу виконавського мислення (за О. Катрич) Є. Вахняка було притаманне взаємопроростання та гармонійне поєднання сегментів емоційно-експресивного (темброво-динамічне трактування вокально-хорової звучності) та формально-організуючого (формотворчий фактор поетичного слова).

Соціонічний тип етико-інтуїтивного інтроверта, означений псевдонімом «гуманіст» (за В. Гуленком), вповні відповідає особистості Є. Вахняка і окреслює екзистенціальні засади його життєтворчості.

У Розділі 3. **Диригентська школа Є. Вахняка на тлі хорової культури України** здійснено комплексний аналіз композиторської творчості, диригентсько-виконавської та педагогічної діяльності митця.

Зміст підрозділу 3.1. **Функціональні компоненти диригентської школи Є. Вахняка в контексті регіональних та загальнонаціональних традицій** розкрито на основі власного визначення поняття «диригентська школа», сформульованого в результаті аналізу мистецтвознавчих праць, присвячених співвідношенню категорій *традиція – школа – культура*.

Диригентська школа – це сукупність досвіду диригентсько-виконавської практики, теоретично-методичного доробку і педагогічних принципів, базованих на певних художньо-естетичних засадах і репертуарних пріоритетах, які культивуються, розвиваються і передаються у відповідному творчому середовищі від учителя до учня. Окремі елементи школи, такі як виконавський досвід, теоретично-методичний доробок, педагогічні принципи, художньо-естетичні засади, репертуарні пріоритети, з огляду на специфічний характер їх взаємодії в межах цілого, пропонуємо вважати відповідними функціональними компонентами диригентської школи.

Виконавський функціональний компонент диригентської школи Є. Вахняка базувався на його художньо-естетичних вподобаннях і характеризувався повнозвучним темброво-динамічним трактуванням хорової звучності та художньо-імпровізаційним стилем інтерпретації. Такі ознаки мали яскраво виражений індивідуальний характер, водночас, їх витoki глибоко закорінені в хоровій традиції.

Педагогічні принципи Є. Вахняка базовані на засадах християнської моралі, особистих та професійних якостях диригента-педагога, зокрема на унікальному дарі розпізнавати таланти, вмінні підтримувати й скеровувати їх. Домінантний метод – навчати й виховувати власним життєвим прикладом – є загальнонаціональною тенденцією тієї доби.

У теоретично-методичному доробку Є. Вахняка сформульовано деякі ключові поняття, які здавна побутували у галицькій хоровій традиції (внутрішня і зовнішня дисципліна), а також викладено методи розв'язання практичних проблем, пов'язаних з організацією та функціонуванням хорового колективу, з вокально-ансамблевими, художньо-виразовими та інтерпретаторськими аспектами хорового виконавства.

Репертуарний контент школи Є. Вахняка характеризуються широтою стильового й жанрового діапазону. Звернення до релігійної музики західноєвропейських класиків було властиве всім тогочасним провідним хорovým школам України, адже робота над творами цього жанру сприяла значному підвищенню професійного рівня хорів і частково компенсувала майже цілковиту відсутність у виконавській практиці вітчизняної релігійної музики, забороненої в радянську добу. Домінування жанру обробки народних піснi, особливо творів М. Леонтовича – явище загальнонаціональне, адже в цьому жанрі містяться глибинні корені української хорової культури. Цілеспрямоване пропагування Є. Вахняком спадщини галицьких композиторів, намагання створити «еталонні» зразки інтерпретації творів своїх попередників і сучасників є природним мистецьким пріоритетом представника галицької хорової традиції.

У підрозділі 3.2. **Композиторська творчість Є. Вахняка** простежено взаємозв'язок останньої з виконавським і педагогічним досвідом митця, дано жанрову та стильову характеристику всього композиторського доробку, здійснено музикознавчий та виконавський аналіз найбільш знакових творів, подано деякі відомості щодо історії їх створення, виконання, публікування, звукозапису тощо.

Композиторську спадщину Є. Вахняка складають переклади камерно-вокальних та інструментальних композицій, обробки народних пісень та оригінальні твори для хору, солоспіву та дуети для голосу з фортепіано, твори для фортепіано. Найвагомiшим є хоровий жанр, який безпосередньо пов'язаний з виконавською практикою митця. Його твори відзначаються ліризмом, мелодизмом і написанні з досконалим знанням природи людського голосу, особливо в сольних вокальних партіях, широко представлених у більшості хорових обробок та оригінальних композицій. Характерним є звернення композитора до лемківського та гуцульського пісенного фольклору, а також до творчості західноукраїнських поетів (М. Шашкевича, Ю. Федьковича, Б.-І. Антонича, Р. Братуня та ін.).

Свої композиторські спроби Є. Вахняк оцінював скромно. Він не був композитором-новатором, його музична мова не виходила за рамки виразових засобів епохи романтизму. Але йому вдалося створити якісні зразки хорових творів уже існуючих жанрових моделей, які вирізняються своєрідним звуковим колоритом і є популярними у концертній практиці.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження творчої спадщини Є. Вахняка в контексті хорової традиції Галичини дозволяє зробити такі висновки:

1. Витоки галицької хорової традиції виявляють її історичний взаємозв'язок з київською традицією сакрального співу, який впродовж віків не переривався. Обидві традиції об'єднує стійка опора на національний фольклор і християнську літургійну традицію східного обряду, а також сталий взаємозв'язок цих двох первнів.

Під значним впливом географічного, суспільно-політичного та культурно-історичного факторів галицька хорова традиція виступила не лише своєрідним «накопичувачем» творчого досвіду в сфері хорової творчості, але й акумулювала в собі світоглядно-мистецькі ідеали, критерії цінностей, способи реалізації екзистенціальних творчих потреб і цілей українського соціуму Галичини.

2. Життєвий і творчий шлях Є. Вахняка засвідчує значущість впливу соціокультурного середовища на парадигму творчості митця. Підкреслено, що життєтворчість Є. Вахняка базувалася на світоглядних принципах християнської релігії, а також на суспільно-етичних і художньо-естетичних засадах галицької хорової традиції. Всупереч непростим життєвим обставинам, митцеві вдалося створити свій оптимальний індивідуально-особистісний простір життєдіяльності, реалізувати «життєву ауру» своєї особистості в широкому колі однодумців і послідовників.

3. Типологічний аналіз творчої особистості Є. Вахняка характеризує його як митця-інтерпретатора імпровізаційного плану (за Г. Дехантом). За критичних обставин у відповідальних ситуаціях Є. Вахняк проявляв риси «диригента-вождя» і «диригента-ментора», у більш комфортних і сприятливих умовах йому були притаманні ознаки «диригента-партнера», «диригента-батька» (за В. Рожком). «Орфічний» тип виконавського мислення (за О. Катрич) Є. Вахняка характеризує гармонійне поєднання і взаємопроростання сегментів емоційно-експресивного (темброво-динамічне трактування вокально-хорової звучності) та формально-організуючого (формотворчий фактор поетичного слова).

Соціонічний тип етико-інтуїтивного інтроверта, означений псевдонімом «гуманіст» (за В. Гуленком), вповні відповідає особистості Є. Вахняка і окреслює екзистенціальні засади його життєтворчості, які в часи тоталітаризму відзеркалювали консервативно-етичні, артистично-естетичні,

просвітницько-пізнавальні, етнозахисні та етноконсолідаційні соціокультурні функції галицької хорової традиції.

4. Аналіз концептуальних засад диригентської школи Є. Вахняка виявив їх закоріненість у галицьку хорову традицію. Це різною мірою стосується усіх функціональних компонентів вищевказаної школи (виконавського, педагогічного, теоретично-методичного, художньо-естетичного та репертуарного). Водночас, виявлено низку унікальних рис індивідуально-особистісного характеру, які, адаптуючи здобутки інших традицій і шкіл, збагатили творчий арсенал індивідуальної диригентської школи Є. Вахняка, розширили рамки регіональної галицької хорової традиції і були суголосими із загальнонаціональними тенденціями епохи. Методика диригентської школи Є. Вахняка, переосмислена й адаптована до сучасних умов, може ефективно застосовуватися сучасними диригентами-практиками та педагогами.

5. Композиторська творчість Є. Вахняка засвідчує масштабність та універсальність його творчої особистості «ренесансного типу». Домінування хорового жанру та майстерне володіння засобами хорового письма обумовлені великим досвідом диригентсько-виконавської та педагогічної практики і виявляють екзистенціальну потребу митця в різноплановому творчому самовираженні.

6. Життєтворчість Є. Вахняка у своєму фактологічному і типологічному вимірах була глибоко закорінена в галицьку хорову традицію, мислену митцем у контексті європейської культурної парадигми. Це проявлялося в ідейно-етичних і художньо-естетичних засадах його творчості, в моделі функціонування хорового колективу, принципах формування репертуару та способах мистецької інтерпретації. Подібно до представників «перемиської школи», Є. Вахняк трактував хорове мистецтво як Сповідника і Вчителя народу, як Оберіг його національної і культурної ідентичності, а власну мистецьку діяльність – як служіння, відповідальне виконанням особистого обов'язку. Засобами хорового мистецтва він транслював ці ідеї на широку слухацьку аудиторію, апелюючи до культурної пам'яті українського соціуму. Навчаючи молодих фахівців у дусі кращих національних і європейських культурних традицій, він виховував майбутню національно свідому українську інтелігенцію. Творча спадщина Є. Вахняка стала знаковим феноменом хорової культури України ХХ ст., вона демонструє синтез усіх характерних ознак галицької хорової традиції, значно вплинула на розвиток останньої і стала її невід'ємною частиною.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях, рекомендованих МОН України

1. Чучман В. Євген Вахняк: диригент і педагог. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство*. Львів, 2015. Вип. 16. Ч. 1. С. 107–117.
2. Чучман В. Гуцульська тематика в репертуарі заслуженої хорової капели України «Боян» ім. Є. Вахняка. *Українська музика*. Львів, 2017. Ч. 3 (25). С. 102–109.
3. Чучман В. Диригент Євген Вахняк: творчі контакти з сучасниками. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство*. Львів, 2017. Вип. 18. С. 113–126.
4. Чучман В. Диригентська школа Євгена Вахняка на тлі хорової культури України. *Музичне мистецтво і культура*. Одеса: Астропринт, 2018. Вип. 26. С. 266–282.
5. Чучман В. Євген Вахняк і Зиновій Демцюх: паралелі життєтворчості. *Українська музика*. Львів, 2019. Ч. 1 (31). С. 5–13.

Статті у фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз

6. Чучман В. Диригентський почерк Євгена Вахняка. *Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство*. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 2 (9). С. 263–269.

Статті в інших наукових виданнях

7. Чучман В. Сакральне в життєтворчості диригента Євгена Вахняка. *Lwowsko-Rzeszowskie zeszyty naukowe=Львівсько-Ряшівські наукові зошити: Sacrum i profanum w kulturze=Sacrum i profanum в культурі* / red. nauk. G. Grzybek, T. Дубровний. Lwów–Rzeszów=Львів–Ряшів, 2016. Т. 3. С. 53–61.
8. Чучман В. М. Композиторська творчість Євгена Вахняка. *Молодий вчений*. 2017. № 7. С. 99–104.
9. Чучман В. Диригентсько-хорова творчість Євгена Вахняка як зразок соціокультурного менеджменту. *Менеджмент соціокультурної діяльності: колективна монографія* / упоряд. О. Козаренко, наук. ред. В. Пасічник. Львів: Растр-7, 2018. С. 134–145.

Публікації у формі тез доповідей на конференціях

10. Чучман В. Диригентська творчість Євгена Вахняка. *Мистецька культура: історія, теорія, методологія*: тези доповідей Міжнародної наукової конференції (Львів, 25 листоп. 2016 р.). Львів: Растр-7, 2016. С. 100–103.
11. Чучман В. Диригент Євген Вахняк: творчі контакти з сучасниками. *Мистецька культура: історія, теорія, методологія*: тези доповідей Міжнародної наукової конференції (Львів, 24 листоп. 2017 р.). Львів: Растр-7, 2017. С. 125–128.
12. Чучман В. Диригентсько-педагогічна спадщина Євгена Вахняка. *Мистецька культура: історія, теорія, методологія*: тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції (Львів, 30 листоп. 2018 р.). Львів: Растр-7, 2018. С. 75–78.

АНОТАЦІЯ

Чучман В. М. Творча спадщина Євгена Вахняка в хорovій традиції Галичини. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Міністерство освіти і науки України. Івано-Франківськ, 2019.

Дисертація є першим науковим дослідженням творчої спадщини українського диригента, педагога і композитора Євгена Вахняка (1912–1998).

Життєвий і творчий шлях музиканта висвітлено в нерозривній єдності з його соціокультурним ареалом. Акцентовано, що життєтворчість Є. Вахняка базувалася на світоглядних принципах християнської релігії, а також на суспільно-етичних і художньо-естетичних засадах галицької хорovої традиції. Першочергова цінність останньої полягає в тому, що вона стала основою, і водночас одним із дієвих інструментів розвитку хорovої культури краю. Акумуляовані в ній ідеологічні та методологічні імперативи сприяють збереженню, розвитку і наступності у поколіннях низки духовно-мистецьких орієнтирів і національно-ментальних ознак.

Методом типологічного аналізу творчої особистості Є. Вахняка як музиканта-інтерпретатора, диригента-організатора та педагога виявлено екзистенціальні засади життєтворчості митця, що стали основною формоутворючою детермінантою його мистецького феномена як типоутворюючого явища не лише в тогочасному професійному середовищі, але й в значно ширшому суспільно-історичному контексті.

Створення належної практично-виконавської, теоретично-методологічної та композиторської бази дає підстави трактувати диригентсько-педагогічну діяльність Є. Вахняка як індивідуальну диригентську школу. Запропоновані визначення понять «хорова традиція» і «хорова школа». Охарактеризовано основні засади функціонування диригентської школи Є. Вахняка. Здійснено порівняльний аналіз творчої спадщини митця з доробком провідних майстрів українського диригентсько-хорового мистецтва тієї доби, практично-методичні надбання школи Є. Вахняка зіставлено з напрацюваннями інших диригентських шкіл України.

Ключові слова: хорова культура України, галицька хорова традиція, львівська диригентська школа, Євген Вахняк, диригентська школа Євгена Вахняка.

АННОТАЦІЯ

Чучман В. М. Творческое наследие Евгения Вахняка в хоровой традиции Галичины. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата искусствоведения по специальности 26.00.01 – Теория и история культуры. ГВУЗ «Прикарпатский национальный университет имени Василя Стефаника». Министерство образования и науки Украины. Ивано-Франковск, 2019.

Диссертация есть первым научным исследованием творческого наследия украинского дирижера, педагога и композитора Евгения Вахняка (1912–1998).

Жизненный и творческий путь музыканта освещен в неразрывном единстве с его социокультурным ареалом. Акцентируется, что жизнотворчество Е. Вахняка базировалось на мировоззренческих принципах христианской религии, а также на общественно-этических и художественно-эстетических принципах галицкой хоровой традиции. Первоочередная ценность последней заключается в том, что она стала основой и одновременно одним из действенных инструментов развития хоровой культуры региона. Аккумулированные в ней идеологические и методологические императивы способствуют сохранению, развитию и преемственности в поколениях ряда духовно-художественных ориентиров и национально-ментальных признаков.

Методом типологического анализа творческой личности Е. Вахняка как музыканта-интерпретатора, дирижера-организатора и педагога обнаружено экзистенциальные основы его жизнотворчества, которые стали основной

формообразующей детерминантой его художественного феномена как типобразующего явления не только в профессиональной среде того времени, но и в значительно более широком общественно-историческом контексте.

Создание надлежащей исполнительской, теоретико-методологической и композиторской базы дает основания трактовать дирижерско-педагогическую деятельность Е. Вахняка как индивидуальную дирижерскую школу. Предложены определения понятий «хоровая традиция» и «хоровая школа». Охарактеризованы основные принципы функционирования дирижерской школы Е. Вахняка. Осуществлен сравнительный анализ творческого наследия музыканта с творчеством ведущих мастеров украинского дирижерско-хорового искусства того времени, практически-методические достижения школы Е. Вахняка сопоставлены с наработками других дирижерских школ Украины.

Ключевые слова: хоровая культура Украины, галицкая хоровая традиция, львовская дирижерская школа, Евгений Вахняк, дирижерская школа Евгения Вахняка.

ABSTRACT

Chuchman V. M. Yevhen Vakhniak creative heritage in Galicia choral tradition. – The qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate degree in art studies, specialty 26.00.01. “Theory and history of culture”. Public Higher Education Institution “Vasyl Stefanyk Precarpathian National University”, Ministry of Education and Science of Ukraine. Ivano-Frankivsk, 2019.

The thesis is the first scientific research of the creative heritage of Ukrainian choral conductor, pedagogue and composer Yevhen Vakhniak (1912–1998).

Ye. Vakhniak way of living and creation are shown in this thesis in a continuous connection with his sociocultural area. We make accent on the fact that life and creation of the artist was based on the beliefs of Christianity as well as on public and ethical and artistic and aesthetical bases of Galicia choral tradition. The most important value of the last one consists in the fact that it became basis, and at the same time one of efficient instruments of development of choral culture of the country. It’s ideological and methodical imperatives enabled to keep, develop and assure continuation in generations a number of spiritual and artistic orienting points and national and mental marks.

His creative personality developed on the background of fight for national liberation of the beginning of 20th century in the family of priest, after that – in

Kolomyia Gymnasium, Lublin Catholic University, Lviv Music Institute named after Mykola Lysenko, in singing environment of Chapel “Trembita”.

His longstanding professional creative career of conductor was started in the Chapel “Trembita” and continued with the choir of opera studio and student choir of Lviv State Conservatoire n. a. M. Lysenko, interacademic men choir “Homin”. The most important artistic achievements of the conductor are related to the Lviv Cultural Center of Communication Service Workers’ Chapel which was led by him during more than fifty years. His creative personality directly effected the formation of performing style of many choirs and the professional education of several generations of conductors.

By the method of typological analysis of the creative personality of Ye. Vakhniak as musical interpreter, conductor, organizer and pedagogue was identified the existential basis of creative life of the artist which became the main formational determinant of his artistic phenomenon as type-creating fact not only in the professional environment of that time, but also in much wider socio-historical context.

The creating of proper practical, theoretical, methodological and composite base permitted to treat the conducting and pedagogical activity of Ye. Vakhniak as an individual conducting school. Author of thesis set up his own definitions of the notions “choral tradition” and “conducting school”. In correspondence with this definition, he describes main creative bases of Ye. Vakhniak school.

Examination of composer’s creative work, musical and theoretical and performing stylistic analysis of the most significant choral compositions by Ye. Vakhniak shows the large scale and universalism of his creative personality.

To estimate the role and value of Ye. Vakhniak creative work in national context, we made a comparison study of his creative heritage with the groundwork of leading masters of Ukrainian conducting and choral art of that time. Practical and methodological patrimony of Ye. Vakhniak school is compared to the groundwork of other conducting schools of Ukraine.

Keywords: choral culture of Ukraine, Galicia choral tradition, Lviv conducting school, Yevhen Vakhniak, Yevhen Vakhniak conducting school.

Підписано до друку 02.09.2019
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1,16.
Наклад 100 прим. Зам. № 124.

Видавець і виготовлювач – ФОП Тетюк Т. В.
Свідоцтво серія ЛВ № 80 від 11.09.2013 р.
м. Львів, пр. Червоної Калини, 115
тел.: (097) 178-8488